

Fatma Tombak. Apukurya (Apokries) - Tatavla Karnavalı Rum Kimliği Üzerinden Bir Dayanışma Pratiği mi? Kimlik-Mekân-Din-Karnaval. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2025)

Banu Berber Babalık*

Öz

Apukurya, Bizans döneminden itibaren İstanbul'daki Rum toplumunun Paskalya öncesi perhiz sürecinden önce kutladığı geleneksel bir karnaval dönemini ifade eder. Karnavallar, belirli gün ve zamanlarda gerçekleştirilen, genellikle günlük rutinlerin dışına çıkılarak yapılan kutlamalardır. Osmanlı Devleti döneminde Tatavla semti, bu kutlamaların merkezi hâline gelmiştir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Tatavla Karnavalı, artık İstanbul'un eğlence hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Basın haberleri ve seyyah anlatıları, bu karnavalı İstanbul'un en özgün kültürel etkinliklerinden biri olarak tanımlar. Karnaval, hem mahalle ölçeğinde hem de kent düzeyinde önemli bir kamusal etkinlik olarak varlık göstermiştir. Apukurya'nın çok katmanlı yapısı, onu kimlik, mekân, din ve karnaval kuramları çerçevesinde incelenmeye değer bir kültürel pratik hâline getirmiştir. Bu özelliğiyle karnaval farklı etnik kimlik ve dini topluluklardan gelen insanların bir arada olmasını sağlamıştır. Toplumsal iletişimin yoğun bir şekilde kurulduğu bu atmosferde toplumların eğlence pratiklerini sergileyen önemli bir örnek olma özelliği göstermiştir. Tatavla Karnavalı, Müslüman bir ülkede Müslüman olmayan bir grup tarafından Rum azınlıkların bir araya gelmesine ortam hazırlamıştır. Karnaval literatüründe özgün bir örnek olan Apukurya Karnavalı Dr. Fatma Tombak tarafından detaylandırılarak ele alınmıştır. Akademisyen olan ve tarih alanında çok sayıda akademik çalışması bulunan Dr. Fatma Tombak'ın *Apukurya (Apokries) / Tatavla Karnavalı Rum Kimliği Üzerinden Bir Dayanışma Pratiği mi? Kimlik-Mekân-Din-Karnaval* başlıklı eseri Çizgi Kitabevi tarafından Ekim 2025'te yayımlanmıştır. Bu çalışmada Apukurya (Apokries)/Tatavla Karnavalı adlı kitap kritik edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Karnaval, Rum, Tatavla, Kurtuluş, Apukurya

Fatma Tombak. Apukurya (Apokries) - Tatavla Karnavalı Rum Kimliği Üzerinden Bir Dayanışma Pratiği mi? Kimlik-Mekân-Din-Karnaval. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2025)

Abstract

Apukurya refers to a traditional carnival period celebrated by the Greek community in Istanbul before the pre-Easter fasting period, dating back to the Byzantine era. Carnivals are celebrations held on specific days and times, typically involving activities that deviate from daily routines. During the Ottoman Empire, the Tatavla district became the centre of these celebrations. In the 19th century and early 20th century, the Tatavla Carnival became an integral part of Istanbul's entertainment scene. Press reports and travellers' accounts describe this carnival as one of Istanbul's most unique cultural events. The carnival was a significant public event both at the neighbourhood level and citywide. The multi-layered structure of Apukurya makes it a cultural practice worthy of examination within the frameworks of identity, space, religion, and carnival theory. With this feature, the carnival brought together people from different ethnic identities and religious communities. In this atmosphere of intense social communication, it has served as an important example showcasing the entertainment practices of communities. The Tatavla Carnival has provided a setting for Greek minorities to come together, organised by a non-Muslim group in a Muslim country. The Apokries Carnival, a unique example in carnival literature, has

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, e-posta: banubabalik@adu.edu.tr, ORCID-iD: 0000-0001-9863-7189

been examined in detail by Dr Fatma Tombak. Dr Fatma Tombak, an academic with numerous scholarly works in the field of history, published her book *Apukurya (Apokries)/Tatavla Carnival: A Practice of Solidarity through Greek Identity? Identity-Place-Religion-Carnival*, published by Çizgi Kitabevi in October 2025. This work critically examines the book titled *Apukurya (Apokries)/Tatavla Carnival*.

Keywords: Carnival, Greek, Tatavla, Kurtuluş, Apukurya

Giriş

İstanbul'un Şişli ilçesinde bir semt olan Kurtuluş/Tatavla'da Ortodoks Rum topluluğu ile özdeşleşen Tatavla Karnavalını ele alan *Apukurya (Apokries)/Tatavla Karnavalı Rum Kimliği Üzerinden Bir Dayanışma Pratiği mi? Kimlik-Mekân-Din-Karnaval* başlıklı çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Rum Kimliği/Literatürde Yunan-Rum-Helen-Grek kavramları anlatılmakta, ikinci bölümde İstanbul/Rum Ortodoksluğunun Dinamiği/Yapısı incelenmekte, üçüncü bölümde Tatavla ve Tatavla Mekân Karakteri hakkında bilgi verilmekte, dördüncü bölümde Karnaval/Karnavaleks Ana Hatları ele alınmış ve beşinci bölümde Tatavla Karnavalı ve Kültürel Önemi/Anlamı çalışılmaktadır. Çalışmanın sonunda değerlendirme ve sonuç başlığı altında bulgular verilmekte ve sonra bir değerlendirme yapılmaktadır. Kaynakça, ekler ve dizin ile çalışma sonlandırılmaktadır.

Tatavla bölgesinde Türkler dışında etnik kimliğin Rum ağırlıklı olması nedeniyle ilk bölümde Rum kimliği hakkında bilgilendirmelere yer verilmektedir. Rumlar, ülke içinde azınlık kavramı ile tanımlanmaktadır. Azınlık (ekalliyet), terimi bir ülkenin vatandaşı olmalarına rağmen din, dil, etnik köken gibi farklılıklarından dolayı mensup oldukları ülkenin egemen ve iktidar sahibi unsurundan farklı toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır (Tombak, 2025, s. 14). Rum cemaati, zamanın koşulları ve konjonktürel duruma uygun bir yapı sergilenmektedir. İstanbul'un fethi sonrasında gayrimüslimler bağlı buldukları dine göre ayrı ayrı milletler oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin milletlerinden biri olarak algılanan Rumlar, Yunanistan'ın kurulmasından sonra Yunanistan'ın bir uzantısı gibi algılanmaya başlamıştır (Türker, 2015, s. 88-90). Bu süreç 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar devam etmiştir. 19. yüzyılda azınlıklar konusunda milliyetçilik ilkeleri sonucu ulus devlet kavramı önem kazanmıştır. Fransız İhtilali sonrasında dinsel azınlıkları korumaktan ulusal azınlıkları korumaya geçişin başladığını aktaran yazar, milliyetçilik ile ilgili yaptığı açıklamada milliyetçiliğin "daha önceden var olan kimlik ve geleneklerden kaynağını alarak ortak bir kültür yaratma meylinde" olduğunu ifade etmektedir (Tombak, 2025, s. 23). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'ndan sonra reformların getirdiği ulusçuluk ve ulusal aidiyet kavramları, Rum milletini bir arada toplama açısından bir kimlik arayışı içinde olmaları bakımından ele alınmaktadır. Bu değerlendirme sonrası yazar, çalışmanın konusunu oluşturan karnaval ile ilgili asıl meselenin kimlik aidiyetlerini sergilemek mi yoksa sonradan kazanılmış ulus bilincinin bir dışa yansıması mı olduğu sorusuna yanıt aramaktadır (Tombak, 2025, s. 25).

Apukurya İstanbullu Rumlar arasında, şubat ayında 40 günlük büyük oruca (Büyük Perhiz) girmeden önce düzenlenen ve özellikle son günü karnavala dönüşen üç haftalık eğlencenin adıdır. Eğlencelerin son günü pazartesiye denk gelir, Kathari Deftera (Temiz Pazartesi) adı verilen bugünde Tatavla'da (Kurtuluş) panayır düzenlenir, müzikli, danslı bir gece yaşanır (Payır, 2020, s. 36). Kitapta, Paskalya öncesindeki kırk günlük perhiz döneminden önce Apukurya/Apokries/Baklahorani adıyla kutlanan üç hafta boyunca devam eden karnavalın Rum kimliğinin varlığını ortaya koyma, unutturmama, gösterme gibi bir anlamı olup olmadığına dair bir inceleme yapılmaktadır.

İstanbul Rum Ortadoksluğunun dinamiği/yapısı başlıklı ikinci bölümde 18. yüzyıl sonrası Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Osmanlı toplumundaki azınlıklar üzerindeki etkisi Ortodoksluk inancı bağlamında değerlendirilmektedir. 18. ve 19. yüzyılda bütün dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik ilkesinin İstanbul patrikhanesi üzerindeki etkileri karnaval

sürecindeki değişim dikkate alınarak okuyucuya bilgi verilmektedir. Hatta bu süreçte yaşananlar konu ile ilgili detaylı çalışmaları bulunan Herkül Millas ve Feryal Tansuğ'un eserlerinden alıntılar yapılarak aktarılmaktadır. Sonuç olarak, modern dönemin dönüşüm sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu bağlamında, İstanbul Rumları bir yandan dini otorite üzerindeki kontrolünü kaybetmek istemeyen Patrikhane'nin konumuyla karşı karşıya gelirken, diğer yandan Rumca konuşan Ortodoks topluluklar farklı dilsel ve kültürel özellikleriyle İstanbul'daki varlıklarını ve geçmişten devraldıkları pratik ritüelleri sürdürmeye devam etmişlerdir (Tombak, 2025, s. 39).

Karnavalın mekânı olan Tatavla hakkında üçüncü bölümde bilgi verilmektedir. *Tatavla ve Tatavla Mekân Karakteri* başlıklı bölümde karnavala ev sahipliği yapan Tatavla'nın sahip olduğu ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel süreçlerin rolü anlatılmaktadır. Tatavla'da Rum nüfusun yoğunluğu ve mahalle dayanışması olması karnavalın karakterini doğrudan belirleyen unsurlar arasında öncü olmuştur. Mekân olarak Tatavla adeta gündelik hayatın kurallarından arındırılarak geçici bir sahne olma özelliği göstermiştir. Bu özellikleriyle Tatavla, Apukurya ile özdeşleşerek kültürel belleklerde özel bir yer edinmiştir. Dr. Tombak, bu bölümde karnavalın yapıldığı yer olan Tatavla ile ilgili mekân-bellek-yer-coğrafya-etimoloji-sosyo-ekonomik durum-yönetim gibi kavramları içine alan genel bir değerlendirme yapmaktadır. Tatavla'nın mekânsal karakteri analiz edilmektedir.

Karnaval/Karnavaleks Ana Hatları başlıklı dördüncü bölümde karnavalın ne olduğu/ne olmadığı üzerinde durulmaktadır. Karnavalın tarihi Paskalya'ya bağlı olduğundan her yıl zamanı değişiklik göstermiştir. Genellikle baharın ilk başladığı haftalara denk gelmiştir. Başlıca amacı eğlence olan karnavalın Avrupa kültüründe günlük rutinelere karşı bir duruş olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Karnaval süresinde tüketimin ve israfın artması günlük sıkıntılardan kaçış olarak yorumlanmıştır. Karnaval ritüellerinde katılımcılar maskeli kostümler giyerek bazen politik bazen de toplumsal eleştiri içeren gösteriler düzenlemişlerdir. Şenliklerde müzik, dans, yeme-içme ve büyük ateşler dikkat çekmiştir. Bu özellikleriyle İstanbul Rumlarının kültürel belleklerinde önemli bir referans olmuşlardır.

Tatavla Karnavalı ve Kültürel Önemi/Anlamı başlığıyla ele alınan beşinci bölümde kitabın ana konusunu oluşturan Tatavla Karnavalı/Apukurya ile ilgili incelemelerde bulunulmakta ve Tatavla Karnavalı analiz edilmektedir. Apukurya'nın en önemli özelliği sokak eğlencesi olarak düzenlenmesi iken ikinci önemli özelliği bireylerin maske ve kostümlerle tanınmaz olması, üçüncüsü ise bu karnavalın genel katılımcısının Rum cemaatinden olmasıdır. Yazar, karnavallar ile ilgili önemli bir tespit olan karnavalların "sessiz çığlıklar olduğu ve alt-orta sınıfların kendini var etme ve göstermesi" olup olmadığının Tatavla Karnavalı için de sorulması gerektiğini okuyucu ile paylaşmaktadır. Bir Rum geleneği olan Karnavalı'na bütün Rumların katılmadığı bilgisini de eklemektedir. Din, cemaat ve mahalle üçgeninde Tatavla'da eğlence kültürü inşa edilse de bütün bu etkilerin zaman içinde meydana gelen kültürel tabakalaşmaya karşı koyamadığı gerçeği aktarılmaktadır (Tombak, 2025, s. 85). Bu bölüm karnaval uygulamalarının örneklerle sergilendiği, gazete haberleri ve görsellerle karnavalın tanıtıldığı bir alan olmuştur.

Değerlendirme ve sonuç başlıklı son bölümde tarihi köklerden beslenen karnaval eğlencesinin süreç içindeki değişimi ve Tatavla örneğindeki yansımaları paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlarda tarih boyunca karnavallarla ilgili yapılan diğer araştırmalardan da yararlanılmaktadır. Bu bölümde karnavalın görüldüğü toplumlar üzerindeki etkileri ve özelde Tatavla Karnavalı'nın Rumlar üzerindeki etkileri detaylandırılmaktadır. Yazar, Tatavla Karnavalı hakkında yaptığı değerlendirmede bu karnavalın toplumsal gündelik rutinlerden kaçış imkânı sağlayan bir eğlence alanı olduğunu ve burada en ağır basan konunun bilinç dışı kültürel etkinliğin devamlılığı olduğunu paylaşmaktadır. Tatavla ile özdeşleşen bu karnavalın devam ettirilmesi kültürel bakımdan büyük bir zenginliğe sahip bu topraklarda Osmanlı

Dönemi'nde olduğu gibi barış içinde birlikte yaşamının gelecekte de mümkün olabileceğini gösterdiği vurgulanmaktadır (Tombak, 2025, s. 101).

Sonuç

Apukurya/Tatavla Karnavalı, İstanbul Rum toplumunun kimlik inşa süreçleri, mekânsal örgütlenmesi, dini ritüelleri ve karnaval kültürü açısından çok boyutlu olarak değerlendirilmesi gerek bir konudur. Kimlik, mekân, din ve karnaval üzerinden bir değerlendirme çalışması olarak Dr. Fatma Tombak'ın *Apukurya (Apokries) / Tatavla Karnavalı Rum Kimliği Üzerinden Bir Dayanışma Pratiği mi? Kimlik-Mekân-Din-Karnaval* başlıklı eserinde karnaval çok kültürlü İstanbul yaşamının kaybolmaya yüz tutmuş yönlerinin tekrar hatırlatılmaya çalışılmasına katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu çalışmada Tatavla'da yaşayan Rum topluluğunun geçmişteki kamusal görünürlüğü okuyucuya aktarılmaktadır. Bu özelliğiyle çalışma sadece Rum cemaatinin değil, İstanbul kültür tarihinin izlerine merak duyanları da kendine çekmektedir. Yazarın akademik kimliği çalışmanın bütününe yansımaktadır. Yararlanılan kaynakların dipnotlarda verilmesi, kaynakça, ekler ve dizin kısmının bulunması detaylı okuma ve araştırma yapmak isteyenlere büyük kolaylık sağlayacaktır. Bu çalışma ile görülmüştür ki; karnaval sadece bir eğlence pratiği değil aynı zamanda kültürlerin izlerinin sürüldüğü önemli bir araştırma kaynağı olma özelliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Payır, S. (2020). Umumda mahremiyet: Geç Osmanlı İstanbul'unda Tatavla Karnavalı. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 321, 32-38.
- Tombak, F. (2025). *Apukurya (Apokries) / Tatavla karnavalı Rum kimliği üzerinden bir dayanışma pratiği mi? Kimlik-mekân-din-karnaval*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Türker, N. (2015). *Vatanım yok, memleketim var İstanbul Rumları: Mekân-Bellek-Ritüel*. İstanbul: İletişim Yayınları.